

Тема 6. Філософська думка в Україні.

1. Братські школи - українські національні навчальні заклади в XVI – XVIII ст.
2. Києво-Могилянська академія – освітній та філософський центр;
3. Острозька академія - освітній та філософський центр;
4. Філософія Т.Г. Шевченка. (самостійна робота)

1. Братські школи - українські національні навчальні заклади в XVI – XVIII ст.

Братські школи – це українські національні навчальні заклади в XVI – XVIII ст. До школи приймалися діти усіх станів. Дітям з убогих сімей надавалась матеріальна допомога. А сироти були під повною опікою братства, яке вимагало від учителів своєї школи однакового ставлення до всіх учнів

В історії нашої країни XVI-XVII ст. були періодом складних економічних перетворень і політичних подій, коли міцніла і розвивалась Російська держава, а на Україні точилася боротьба народних мас проти феодального, польсько-шляхетського поневолення і католицизму. Визвольні селянські війни під керівництвом Богдана Хмельницького закінчилися великою за своїм історичним значенням подією – Переяславською радою, яка в січні 1654 року прийняла рішення про возз'єднання України з Росією. Рішення Переяславської ради знаменувало здійснення споконвічних прагнень та сподівань українського народу і було поворотним етапом в його історичному житті.

У підготовці цього історичного акту певну роль відіграли братства і створенні ними освітні заклади. Перше братство у Львові в 1449 році, а потім і в інших містах і селах України. Братства об'єднували ремісників, селян, запорізьких козаків, купців і навіть українських магнатів. Братства створювалися для боротьби проти польської шляхти та уніатів, а також проти необмеженої влади церковних феодалів.

У своїй боротьбі братства широко використовували школи, друкарні і молодіжні організації – «Младенческие братства». Особливу увагу вони приділяли створенню шкіл, серед яких найвідомішими були: Львівська (1586), Віленська (1592), Мінська (1592), Дубнівська (1604), Замостівська (1606), Брестська (1615), Київська (1615), Луцька (1624), Полоцька, Могилівська, Кам'янець – Подільська, Вінницька та інші. Вищі вчителі братських шкіл були авторами підручників, наприклад, Лаврентій Зизаній написав «Граматику словянского языка» (1596), Мелетій Смотрицький – «Граматику словенскую» (1613). Про досвід роботи братських шкіл України знав великий чеський педагог Я.А. Кменський.

Діяльність братства мала такі напрямки: охорона благочестя та порядку, благоустрій братства і боротьба за національну самостійність, охорона православ'я. Останній напрямок діяльності братства не вказувався у статутах із цілком зрозумілих причин. Можливо, це дало привід багатьом дослідникам

розглядати братства як мирні організації. Але відомо, що кожен, хто вступав до братства, складав присягу («цілували кожен за всіх і всі за кожного чесний хрест») стояти за православною віру «до останньої краплі крові», «до останнього подиху».

Братські школи – це українські національні навчальні заклади в XVI – XVIII ст.

Вони почали створюватися у 80 – х роках XVI ст.; їх організовували й утримували церковні братства з метою зміцнення православ'я. Першу братську школу заснувало Успенське братство у Львові (1586). За її зразком створювалися братські школи в різних містах України. В першій половині XVII братські школи засновувалися і в деяких селах.

Братські школи були двох типів: елементарного та підвищеного, які докорінно відрізнялися від інших існуючих шкіл, приміром, протестантських, католицьких, православних монастирських та національних: єврейських, вірменських тощо. Предмети у цих школах викладалися рідною мовою, вивчалася антична література, філософія, розвивалися розумові здібності учнів, певною мірою — демократизація.

Слід зазначити, що історичні свідчення про перші навчальні заклади, організовані братствами, обмежені. Відомо, що шкільна кімната розміщувалась у братському будинку. Вчителя, який виконував обов'язки дяка та писаря, обирали на загальних зборах братства. Платню він отримував з прибутків церкви, а також із коштів, що платили батьки за навчання дітей. За добру роботу вчитель міг отримати «святкові» — 5,5 гроша.

Інформацію про те, як організовувався навчальний процес знаходимо у Статуті Львівської братської школи, де визначався режим навчальної діяльності учнів, окреслювалося коло їхніх обов'язків, а також учителів, батьків та опікунів.

Учнів, як правило, ділили на три групи: одні вчилися розпізнавати літери, інші — читати і вчити напам'ять певний навчальний матеріал треті — міркувати, пояснювати прочитане. Читати і писали вчилися слов'янською мовою. Учнів навіть знайомили зі слов'янською нумерацією.

До змісту освіти у школах першого типу, крім читання та письма, входила лічба, малювання, вивчення катехісису, особливе місце займали співи. Навчання-проводили у суботу. Як відомо, церковний хор складався з учнів. У деяких братських школах, наприклад у Київській, практикувався багатоголосий спів у 4, 6, 8 голосів.

У школах запроваджувались елементи класно урочної системи навчання, а також різні методи: пояснення, бесіда, самостійна робота, диспут, взаємне навчання. Для закріплення навчального матеріалу широко практикувалось повторення. За порядком у школі, поведінкою учнів і виконанням домашніх завдань стежили виділені на кожний тиждень чергові учні. В школі часто бували батьки учнів, які допомагали вчителям доглядати за поведінкою дітей. Віддаючи дітей до школи, батьки підписували з ректором школи договір, в якому зазначалися обов'язки школи і батьків.

При братських школах існували так звані «братства младенческие», основна мета яких-моральне виховання юнацтва. Слід зазначити, що всі учні братської школи входили до таких молодіжних братств.

Особливе місце в історії розвитку освіти в Україні посідає Львівське братство. Перші відомості про нього датуються 1463 р. У 1586 р. братство отримало окремі права від антиохійського патріарха Іоакима, які були закріплені й поширені константинопольським патріархом Єремієм.

Організація навчального процесу Львівської братської школи зафіксована у Статуті, який став зразком для інших братських шкіл.

О 9-й ранку розпочиналися заняття влітку, а взимку вчитель сам визначав час початку навчання. Учень займав місце в класі, яке визначалося результатами його успіхів. Якщо хтось із учнів не заявлявся на урок — учитель посилав когось із вихованців з'ясувати причину. Навчальний день починався з молитви, а потім школярі відповідали домашнє завдання і перевірялися виконані вдома письмові роботи. Після цього вчитель пояснював новий матеріал і видавав учням завдання, щоб вони переписали їх вдома. Іноді урок проходив у формі бесіди чи диспуту. Потім відпочинок. Діти обідали і знову поверталися до школи, виконували і перевіряли домашні завдання один у одного.

Статут передбачав не тільки режим навчальної діяльності учнів, а й регламентував роботу вчителів. Так за поведінкою вихованців стежили спеціально призначені вихователі або старші вихованці школи.

Особливої уваги, на наш погляд, заслуговують стосунки братської школи і батьків, які були зафіксовані у статуті. Коли, батько приводив сина до школи, то підписував угоду з учителем, де зазначалося, чого школа має навчити учня. Крім того, в угоді визначались і обов'язки батьків чи опікунів — сприяти навчанню та вихованню своєї дитини. Угода підписувалась, у присутності двох свідків, найчастіше це були сусіди. Обов'язком батьків була перевірка домашнього завдання.

До школи приймалися діти усіх станів. Дітям з убогих сімей надавалась матеріальна допомога. А сироти були під повною опікою братства, яке вимагало від учителів своєї школи однакового ставлення до всіх учнів. Дидаскал має вчити й любити всіх дітей зарівно, зазначено у Статуті Львівської братської школи, - як синів багатих, так і сиріт убогих, і тих, що по вулицях ходять, поживи просять". Становище учня в школі залежало не під матеріального стану батьків, а від його особистого успіху у навчанні та поведінці.

Що стосується змісту освіти носив, гуманітарний характер. Зокрема, вивчали граматику грецької, слов'янської, латинської, польської мов.

Діалектику і риторику викладав один учитель. Підручники з цих предметів були написані латинською мовою, але у Статуті Львівської братської школи були вказівки щодо вивчення цих дисциплін та філософських наук за посібниками, написаними слов'янською мовою.

Серед предметів, які вивчали в школі - курс інтегрованої математики. Наприклад: арифметику вивчали разом з геометрією й астрономією. Були поширені і предмети естетичного циклу: малювання, співи.

Кінець XVI - початок XVII ст. знаменувалися поширенням віршування. Вірші складали вчителі й учні. До нашого часу дійшли вірші Л. Зизанія, К. Ставровецького, Й. Борецького, П. Беринди та ін.

У 1592 р. при підтримці гетьмана запорозьких козаків Сагайдачного Львівське братство одержало від короля Сигізмунда III право викладати в школі сім вільних наук (граматику, діалектику, риторiku, арифметику, геометрію, астрономію, музику).

Першим ректором Львівської братської школи був грек Арсеній, архієпископ елассонський, який склав граматику «Адельфостер» і викладав грецьку мову. Львівська братська школа мала сильний викладацький колектив. Це Стефан Зизаній — викладач грецької мови, Лаврентій, Зизаній - викладач слов'янської, Кирило Транквіліон, Ставровецький — автор релігійно-моральних міркувань, Іов Борецький — викладач грецької та латинської мов, Памва Веринда — лінгвіст, укладач першого друкованого азбуковника - словника енциклопедичного типу.

Львівська братська школа не тільки постачала братським школам навчальні посібники, а й готувала для них учителів.

Неабияку роль у розвитку освіти і культури в Україні у першій половині XVII ст. відіграла Київська братська школа підвищеного типу, яка пройшла шлях від школи через колегію до академії.

Це одна з найвизначніших братських шкіл в Україні у XVII ст., яка була заснована Київським Богоявленським братством у 1615 році, її статут затверджений у 1620 році за зразком Львівської братської школи. Школу могли відвідувати вихідці з різних суспільних верств — козаки, міщани і шляхта, яка була невдоволена експансією католицизму.

Серед засновників Київського братства були визначні діячі української культури З. Копистянський, Т. Земка. Гетьман П. К. Сагайдачний оголосив про вступ до Київського братства всього реєстрованого козацтва. Київське братство було одним із центрів боротьби українського народу проти церковної унії. При сприянні братства 1620 року всупереч забороні польського уряду відновлено православну церкву ієрархією, яку очолив І. Борецький. Заслугою київського братства було заснування Київської братської школи.

Матеріальну основу діяльності братства становили внески членів. У 1645 році Є. Гулявичівна передала свою садибу з землями в Києві на Подолі для заснування монастиря, шпиталю для прочан та школи для дітей шляхти та міщан. У 1625 – 1626 роках Київське братство отримало від російського уряду значні кошти для будівництва і оздоблення Богоявленської школи – визначної пам'ятки архітектури. В умовах наступу контрреформації в кінці 30-х років XVII ст. Київське братство змушене було припинити свою діяльність.

Ще однією визначною братською школою була Луцька. Цей навчальний заклад був заснований Луцьким братством у 1617 році. Діяльну участь в її створенні брали Л. Древинський і Д. Малинський. Статут школи засновувався на «Порядку шкільному» Львівської братської школи. Схвалені братством «Артикули прав» містили правила поведінки учнів.

У Львівській братській школі навчалися сини міщан Луцька православних шляхтичів Волині. В школі високого рівня досягло викладання граматики, риторики і поетики, хорового співу. Ставили театральні спектаклі, окремі учні писали вірші українською літературною мовою того часу. Викладачами школи були ченці братського монастиря Є. Ілковський (керівник школи 1628), П. Босинський (бакалавр 1634), художник Й. Кондзелевич та інші.

Українська церква, церковні братства, діяльність братських шкіл стали епохальним явищем в історії українського шкільництва, що забезпечило його дальший бурхливий розвиток. Вони виплекали й перед усім світом показали нову генерацію освічених людей України, творчих інтелектуалів, палких патріотів, мужніх захисників свого народу від нашествия польських колонізаторів, носіїв і пропагандистів ідей української державності, будителів українського національного відродження, утвердження людської гідності українця, почуття поваги до представників інших народів.

Таким чином, братські школи відіграли величезну роль не тільки в поширенні освіти й розробці педагогічної теорії, а і в боротьбі українського народу за своє визволення від гніту польських загарбників, їх вплив можна вбачати в завзятій національній боротьбі, що охопила міста, і в селянських повстаннях; і в початках козаччини, і в народженні нових могутніх духовних і наукових центрів, зокрема Києво-Могилянської академії.

2. Києво-Могилянська академія – освітній та філософський центр.

Протягом усієї історії український народ не мав іншої інституції, яка б справила більший вплив на розвиток його освіти, науки, культури, ніж Києво-Могилянська академія. Впродовж віків вона була виразником і носієм специфічних рис духовності українського народу, могутнім чинником формування його самосвідомості, джерелом ідей боротьби за батьківську віру і національну свободу. Для українців вона завжди буде національною святинею, не меншою, ніж Падуя чи Болонья для італійців, Оксфорд для англійців, Сорбонна для французів, Карловий університет для чехів, Ягеллонський для поляків.

Ще до виникнення Києво-Могилянської колегії, згодом Академії, на землях, населених українцями, вже існували школи вищого типу, засновані переважно домініканами та ієзуїтами. З книги Антуана Жобера "Лютер і Могила" (Париж, 1974) дізнаємось, що в кінці XVI ст. - на початку XVII ст. в Україні існувало близько десяти таких колегій. А генуезьці заснували свою колегію в Києві ще століттям раніше. Всі ці заклади не могли не підносити і не поширювати серед місцевого населення ідеї значення освіти і науки в

суспільному житті. Але через конфесійно-культурну відмінність і відчуженість від духовних традицій життя українського народу ці ідеї не могли тут глибоко вкоренитися.

Попри всю їх привабливість, вони слугували справі покатоличення та колонізації української молоді, відривали її від мови, віри, звичаїв, духовних і моральних традицій власного народу, вели до втрати нею національної ідентичності. Прилучення до універсальї європейської культури здійснювалося в цих колегіях не через органічне поєднання загальнолюдського і національного, а через відторгнення від вітчизняної основи. Для українського народу, який боровся за своє виживання, збереження й передачу наступним поколінням своєї культури, ці школи були непридатними, оскільки вели до цілком протилежних результатів. Тому українські інтелектуали шукали шляхів до піднесення рівня власної освіти і використання нею здобутків в галузі науки і культури інших народів.

Києво-Могилянська академія була першим вищим навчальним закладом, що відповідав запитам і потребам духовного життя українського народу в період радикальних світоглядних і суспільно-політичних змін, народно-визвольної боротьби, формування національної церкви і держави.

Виникненню Братської школи сприяла підтримка козацтва. Під захистом його шаблі Київ став центром інтелектуального життя Православної Церкви та руської спільноти, сюди потягнулись культурно-освітні діячі з різних земель України, знаходячи можливості для праці.

Серед них були письменники, поети, педагоги, перекладачі, вчені, богослови, книговидавці, гравери, художники. Це Захарія Копистянський, письменник, автор історичного твору "Полинодія" (1622); Памва Беринга, лінгвіст, гравер, енциклопедист, автор "Лексикону славенороського" (1627), удостоєний в Києві титулу "архитипографа церкви Руської"; Тарасій Земка, письменник, знавець мов, редактор; Лаврентій Зизаній, автор підручників для шкіл, педагог, "муж словеснійша, дидакал і витія"; Кирило Дорофеевич, Олександр Митура, Андрій Ніколаєвич та інші.

Просвітники гуртувались навколо друкарні Києво-Печерського монастиря під покровом архімандрита Єлисея Плетенецького.

Діяльність вченого гуртка справляла помітний вплив на патріотичні почуття громадян, на їх бажання прислужитися загальним інтересам. До них належала й знатна киянка із шляхетського роду Волині Галшка Гулевичівна. 15 жовтня 1615 р. вона вписала до Київських магістратських книг дарчу, за якою свій дім з землею і "всіма до нього належностями" дарувала під фундування монастиря й школи для дітей "народу православного... А щоб тая фундація скуток свій брала, - писала Гулевичівна, - то зараз в той двір школу впровадила й впроваджую". Таким чином, 15 жовтня 1615 р. розпочала свою діяльність школа, яка увійшла в історію як Київська братська школа, родоначальниця Києво-Могилянської академії.

Коли Галшка Гулевичівна дарувала свою землю на школу й монастир, то саме цим вона підтримала Київське братство, яке на той час формувалося в Києві, але, не маючи пристанища, ще не заявило про себе. Тепер Київське братство мало свою землю, юридичну адресу. Братству під його опіку й передавалася заснована Галшкою школа.

Варто підкреслити, що вчені Лаврського гуртка також вступили до братства, що мало неабияку вагу в становленні і розвитку Київської братської школи. За дарчим записом Гулевичівни на дарованій нею землі фундувалася не лише школа, а й монастир. То була також традиція українських братств: вони гуртувалися біля монастирів, або створювали їх з метою підтримки шкіл, їх учителів і наймущих учнів, друкарень тощо. Таким став і Братський Богоявленський учительний монастир у Києві, історія якого тісно пов'язана з історією Києво-Могилянської академії. Першу церкву - Богоявленську з приділом Благовіщення збудував у ньому гетьман Петро Конашевич Сагайдачний.

У 1690-93 роках на місці старої, дерев'яної церкви гетьман Іван Мазепа звів великий кам'яний храм, в козацькому бароковому стилі. Він був окрасою усього Києва, провідним архітектурним центром Подолу. 1935 р. Богоявленський храм був знищений більшовиками.

Велику підтримку Братська школа отримала від гетьмана Війська Запорізького Петра Конашевича Сагайдачного. Він був не лише талановитим полководцем, але й мудрим політиком, добре розумів значення національної освіти й виховання. Є дані, що вже в Острозькій школі, вихованцем якої був Сагайдачний, він цікавився справами захисту вітчизни й православної релігії від утиску чужинців. 1620 р. гетьман Сагайдачний вступає до Київського братства "зі всім Войськом". Таким чином, Братство й школа отримують могутній захист, а козацтво стає силою, що підтримує загальнонародні інтереси, зокрема, конче необхідну для становлення української державності освіту і науку. Окрім того, як член Братства й опікун Києво-Братського училищного монастиря, Сагайдачний підтримував їх матеріально. А помираючи в Києві від ран, заподіяних йому в Хотинській битві, Сагайдачний майже все своє майно й гроші заповів Київській, а також Львівській і Луцькій школам "на науку і виховання бакалаврів учених дітям християнським за чим би наука тривати могла вічній і потонні часи".

Віддаючи шану славному гетьманові, неперевершеному керманичу Війська Запорізького, похоронили кияни його в неділю "проводную" 10 квітня 1622 р., з великим плачем Запорозького війська і всіх людей православних" на землі Київської братської школи при Богоявленській церкві. А на плиті надгробній вирізьбили: "Тут зложив Запорізький гетьман свої кості, ранений на війні за вольності вітчизни". Спудеї школи вшанували пам'ять свого покровителя урочистими "Віршами на жалісний погреб", складеними спільно з ректором Касіяном Саковичем. На честь Петра Сагайдачного стоїть у глибині двора дерев'яний хрест, зведений як дань пам'яті наших днів.

Традицію, покладену Петром Сагайдачним - підтримувати Київську братську школу, продовжили й наступні гетьмани Війська Запорізького й України, зокрема, Іван Петрижицький, Богдан Хмельницький, Іван Самойлович, Іван Мазепа та інші. Б. Хмельницький, зокрема, так писав про Київську колегію: "Понеже несть угодно зокрема те місце святее, котре предкі наші, а найпаче Петро Конашевич Сагайдачний спорудив, да пам'ять вічная буде від тих училищ братських київських".

Вище говорилося, що лаврські вчені вступили до братства. Таким чином, Київська братська школа від початку отримала добрих учителів. Серед них були такі відомі вчені, автори книг і підручників, як Ісайя Копинський, Захарія Копистенський, Лаврентій Зизаній, Олександр Митура й інші.

Варто згадати й перших ректорів. Посада ректора з'явилася з самого початку заснування школи. Перші її ректори були відомі своєю вченістю в усьому просвіченому слов'янському світі. У 1615-1619 рр. ректорував Іов (в миру Іван Матвійович) Борецький, родом із села Бірча (Галичина), навчавсь в Острозькій, потім у Краківській і Замойській академіях, викладав у Львівській братській школі, був її ректором. З його ім'ям пов'язаний цілий період в просвітницькому русі України. Був гарячим прихильником поширення освіти серед народу. Вважав, що саме від освіти залежить суспільний прогрес. Свою педагогічну, просвітницьку, письменницьку діяльність він підпорядкував вирішенню найголовнішої тогочасної проблеми — пробудженню національної свідомості українців, захисту православної церкви й визволенню вітчизни від іноземного гніту. З 1619 р. Борецький - настоятель Михайлівського Золотоверхого монастиря, у 1620 р. обраний митрополитом Київським.

У 1619-1620 рр. ректором Київської братської школи був Мелетій (в миру Максим) Смотрицький. Родом з с. Смотрич (Поділля), син першого ректора Острозької школи (академії) Герасима Смотрицького. Навчався в Острозі й Волинській академії. Слухав лекції в Лейпцізькому, Віттенберзькому й Нюрнберзькому університетах. Мав ступінь доктора філософії й медицини. Письменник-полеміст, автор знаменитого "Треноса" (1610) й інших творів, один із засновників філологічної науки в Україні, автор "Граматики словенської" (1619), що була відома у всьому вченому, насамперед слов'янському світі.

Третім ректором Київської братської школи у 1621-1624 рр. був Касіян (у миру Калліст) Сакович. Походив із с. Потеличі на Галичині. Навчався в Краківській та Замойській академіях. Знав багато мов, володів поетичною майстерністю. Його "Вірші на жалосний потреб... Сагайдачного" є взірцем поетичного мистецтва того часу. Відомий Сакович і як автор підручників з філософії для братських шкіл. Те, що керівництво школою й викладання в ній здійснювали такі високоосвічені й талановиті люди, дає підставу вважати, що навчальна справа в ній була на високому рівні.

Для швидкого розвитку Київської братської школи були, таким чином, сприятливі умови. Виникла вона в Києві, де зібрались інтелектуальні сили з усієї України, мала підтримку Війська Запорозького. А ще - досвід своїх

попередниць - братських шкіл, особливо Львівської й Луцької, від яких запозичила Шкільний статут, підручники та освічених вчителів, а також - Острозької школи, цього великого і впливового культурного й освітнього осередку. Острозька школа - це перша спроба створення школи вищого типу. З Острога вийшло багато визначних вчених, громадських та політичних діячів, зокрема, Іван Борецький, Милетій Смотрицький, гетьман Петро Сагайдачний, брати Дем'ян та Северин Наливайки. Першим її ректором був Герасим Смотрицький. Одночасно він був перекладачем і разом з першими вченими упорядником знаменитої "Острозької біблії" - першого повного видання Біблії слов'янською мовою, яка вийшла в світ 1581р. Її примірники за честь вважали мати бібліотеки Оксфорда, Риму й інших країн. 1631 р. виникла ще одна школа в Києві, а саме - Лаврська. Заснував її архімандрит Києво-Печерської лаври Петро Могила. У вересні 1632 р. вона об'єдналась з Київською братською школою. Об'єднана школа дістала назву Братська або Київська колегія. Її керівником, протектором й опікуном став Петро Могила.

Петро Могила (1596-1647) народився в сім'ї молдавського князя (господаря) Симеона й угорської князівни Маргарет. Навчався у Львівській братській школі, Заморській академії й, можливо, в інших зарубіжних університетах. Був військовим, брав участь у битві під Хотиним (1620), де, цілком можливо, особисто познайомився з Сагайдачним. Згодом залишив кар'єру військового і прийняв чернецтво. З 1627 р. він – архімандрит Києво-Печерської лаври, з 1632 по 1647 рр. – митрополит Київський та Галицький.

Діяльність Могилы відбувалася в часи загострення соціальних, національних відносин в Україні. Гарячі голови, проймаючись народним болем і, шукаючи волю, йшли на Січ. Помірковані, захищаючи свої станові інтереси, увірувавши у "вищість" польської культури й католицької релігії, приставали до унії, проголошеної 1596 р., або католичилися.

Але все більше і більше діячів, що вболівали долею України, вихід із становища вбачали у її культурно-національному відродженні. На цей шлях стає і Петро Могила і до кінця свого земного життя віддано служить Україні й православ'ю. Свої зусилля він спрямовує на реформування національної освіти й православної церкви, на піднесення свідомості і гідності народу, прилучення України до складу вільних європейських держав. 20 років він керує видавничою діяльністю Лаврської друкарні, редагує й пише українською та церковнослов'янською мовами книги. Повертає захоплені уніатами і реставрує православні храми - Софійський собор, церкву Спаса на Берестові (де, до речі, зберігається настінний фресковий портрет Петра Могилы, виконаний в 1643 р. грецькими майстрами), Михайлівську церкву у Видубичах, церкви в Луцьку, Куп'яниках тощо. Ним була "викопана із темряви підземної і відкрита денному світлу" Десятинна церква великого князя Володимира тощо. Могила налагодив культурні зв'язки з Росією, Білорусією, Молдовою й Волощиною. Допомогавав цим країнам вченими, засновував друкарні й школи. Але найбільшою турботою Могилы була Колегія. Іван Франко зазначав: "Головна справа його життя - заснування

Києво-Могилянської колегії, яка повинна була стати забралом православ'я і південноруської (тобто української) національності, користуючись тією зброєю, якою вівся на них наступ з боку ворога - наукою і просвітництвом". Колегія, якою опікувався Петро Могила, залишалася національною школою, ґрунтованою на давніх культурних й освітніх традиціях. В ній вивчалися церковнослов'янська й руська (книжна українська) мови, вітчизняна історія, студенти виховувались у глибокому православному дусі. До Колегії приймали дітей всіх станів. Але Петро Могила зумів перетворити Колегію на заклад європейського типу. Тут вивчався курс наук, властивий для західноєвропейських університетів, впроваджувалися досягнення світової історії, літератури, поезії, філософії. Засобом до опанування вищих наук була латинська мова, вивчалися також грецька й польська мови. Професорів для викладання в Колегії Могила навчав у закордонних університетах. Незабаром Колегія вже сама готувала викладачів, державних діячів, високоосвічених богословів.

Петро Могила забезпечував викладачів і неімущих студентів засобами для життя і навчання, збудував першу бурсу, нове кам'яне приміщення під школу, яка є й сьогодні на території Києво-Могилянської академії (відома під назвою Трапезна або Святодухівська церква). Помираючи, Могила заповідає Колегії великі кошти й найбільшу свою цінність - бібліотеку (2131 книгу), а також - будинки й дворові місця на Подолі, половину худоби й інвентаря зі свого хутора Непологи, хутір Позняківщину, села Гнідин, Проців і Рівне, більше 80 тис. золотих (готівкою і під закладом), срібний родинний посуд, свій митрополичий одяг, митру і хрест, прикрашений сімейним дорогоцінним камінням і навіть тканини - адамаск і камку - на одяг студентам тощо. І наостанок Могила "слізно" просив берегти Колегію, як "єдине його надбання" (*unicum pignus meum*).

На честь Петра Могили Колегія стала іменуватися Києво-Могилянською колегією (академією). Під цією назвою увійшла в історію.

Єдине, чого не встиг Могила - це добитися для Колегії офіційного статусу вищої школи. Але учні його продовжили розпочату ним справу. 1658г. р. гетьман Іван Виговський, вихованець Колегії, підписав з Польщею Гадяцький трактат, за яким Україна, як Князівство Руське, ставала разом з Литвою й Польщею членом федеративної Речі Посполитої. Їй надавались широкі права, в їх числі - свобода віросповідання і статус вищої школи для Колегії, тобто статус Академії. Договір був ратифікований польським сеймом у квітні 1659 р. Таким чином, Києво-Могилянська академія була першим у Східній Європі православним вищим навчальним закладом, офіційно удостоєним цього звання.

Але треба зазначити, що й безтитульну Колегію сучасники ще з 30-х рр. XVII ст. визнавали Академією. Ось лише кілька прикладів. Перебуваючи на початку 30-х років XVII ст. у Києві французький інженер і картограф Гійом Левасар де Боплан записав, а потім помістив у своїй книзі "Київ" такі слова: "У Києві, на Подолі, при Братській церкві міститься університет, або

Академія”. Львівський підкоморій В. М'ясковський, який у складі посольства був присутній на зустрічі Б. Хмельницького з киянами 1648 р. після перемоги під Замостям, записав у своєму щоденнику: “Увесь народ, який вийшов із міста, вся біднота вітала його. Академія вітала його вигуками й промовами як Мойсея”. Іще одне свідчення західноєвропейського історика Жан Бенуа Шерера, що досліджував історію запорізького козацтва. Розповідаючи про захоронення Сагайдачного на території Академії, він пише: “Під Академією тут слід розуміти те, що ми звичайно називаємо університетом. Київський університет аж до часів Петра I був лише один в Малоросії, так і у Великоросії. Його заснування сягає давно минулого часу”.

Одним із привілеїв вищих навчальних закладів Європи в ті часи було право відкривати підлеглі їм школи. Саме так діє Петро Могила: він відкриває свої “училищні колонії”: колегії в Кременці (1638р.) й Гощі (1639 р.), а також в Яссах (1636 р.).

В нових політичних умовах, коли Україна вступила в союзні відносини з Росією, Академія при підтримці гетьмана Івана Мазепи й митрополита Варлаама Ясинського посилає до Москви своїх послів на чолі з ректором Йосифом Крюковським з метою отримати підтвердження свого матеріального та правового статусу. Повертається ректор з царською грамотою від 26.09.1701 р., якою підтверджувалась попередня грамота від 1694 р., тобто - всі володіння Академії. А також її статус вищого навчального закладу: “Академии их Киево-Могилянской, что от прежнего своего основания имеет равные привелегии, как обыкновенно иные Академии во всех государствах иноземческих, право свободы имеют подтверждается”.

Києво-Могилянська академія довгий час була єдиним вищим загальноосвітнім, всестановим навчальним закладом України, Східної Європи, всього православного світу. Заснована на принципах гуманізму й просвітництва Академія не лише навчала молодь, але й поширювала освіту, знання, її вихованці відкривали школи, фундували бібліотеки, сприяли розвитку культури, мистецтва, літератури, музики, театру. Академічні наставники й професори свято вірили в те, що освічений розум справляє благотворний вплив на характер і вчинки людини, долю суспільства.

Повний курс навчання в Києво-Могилянській академії тривав 12 років. Але зважаючи на те, що вона була вищою школою, студенти мали право вчитися в ній стільки, скільки бажали без вікового обмеження. Студентів і початкових, і середніх, і старших класів (курсів) ніколи не карали і не відчисляли за те, що вони не вивчили уроків, не підготувались до диспуту чи взагалі не можуть опанувати належний матеріал, бо причиною цього могли бути і хвороби, і голод, і холод, нестача одягу, підручників і таке інше. Більше того, всім надавалась можливість при бажанні залишатися на другий чи навіть третій рік в тому ж класі “підтверджувати навчання”.

Всього в Академії було вісім так званих ординарних класів, але кількість предметів сягала до 30 і більше. В перших чотирьох класах Академії - фарі, інфимі, граматиці й синтаксими, що були по суті підготовчими, вивчались мови: церковнослов'янська, грецька, руська

(українська), латинь і польська, а також арифметика, геометрія, нотний спів і катехизис. Знання класичних мов - грецької та латинської - було не лише ознакою освіченої людини того часу, але й відкривало їй шлях до пізнання античної культурної спадщини й сучасної європейської літератури й науки. Латинь була мовою науковців, письменників, поетів, судової справи, міжнародного спілкування. Викладання в університетах Європи велось латинською мовою. Всі вищі науки, починаючи з поезики, в Києво-Могилянській академії також викладались латинською мовою. Ще в 1649 р., єрусалимський патріарх Паїсій, відвідавши Київську колегію, писав, що вона має вчителів “високого мистецтва”, які навчають гречну молодь “слов'янській мові, як властивій і латинській, як необхідній...”.

Руська або українська літературна (книжна) мова з часом завойовує все більший простір в Академії і в суспільстві. Нею писали твори, вірші, наукові, художні й політичні трактати, літописи, листи, судові акти, гетьманські універсали, укладали проповіді й повчання.

Згодом в Академії зростає інтерес до європейських мов. З 1738 р. до навчального курсу вводиться німецька, а з 1753 – французька мова. З середини ХУІІІ ст. вивчається російська мова, а також староеврейська. Остання – з метою поглибленого вивчення християнських першоджерел.

Відомо, що починаючи від Петра І ведеться наступ на українську мову, на її знищення. Приймається ряд заходів, “дабы народ малороссийский не почитал себя отличным от великороссийского”, в тому числі закони про заборону друку (з 1720 р.), а потім - і викладання українською мовою. Академії спочатку “рекомендується” перейти на російську мову, а з 1784 р. - суворо забороняється читати лекції “сільським діалектом” (тобто українською мовою), а лише російського і обов'язково “с соблюдением выговора, который соблюдается в Великороссии”. Незважаючи на заходи російського царизму щодо русифікації Академії, як і всієї України, українська літературна мова, в розвиток якої внесла свій вклад і Академія, в повній красі зазвучала в творах І. Котляревського, Т. Шевченка та українських поетів і письменників.

Вивчалися в Академії поезика - мистецтво складати вірші, а також риторика - цариця мистецтв, вміння красиво і правильно висловлювати думку. Поезика й риторика були найулюбленішими предметами студентів. Особливо студенти цікавились тими видами поезії, які мали практичне застосування. Це канти й елегії, які можна було присвятити поважним людям, проголосити їх на громадських, церковних, академічних святах. Не менш популярними були й промови - поздоровні, вітальні, прощальні, іменинні, весільні, а також - на випадок народження чи смерті, перемоги, судового акту, церковного свята та інші. Студенти-красномовці завжди були бажаними гостями на різних урочистостях, за що отримували щире вдячність й матеріальну винагороду.

В Академії складаються свої традиції: поетичні змагання читання віршів різних епох, різними мовами, в тому числі й власних, викладачами й студентами; увінчання виразних віршотворців лавровими вінками з

присвоєнням звання “лавроносного поета” (лауреата). Ні одне академічне свято, ні одна знаменита подія в Академії чи місті не відбувалась без поетів. Дні ангела ректора, префекта чи професора, дні свят - особливо Різдва і Паски, відвідини митрополита, чи інших почесних гостей, вибори до студентського товариства (конгрегації), походи за місто - все це було благодатною нагодою для віршування, для виявлення молодих талантів, справжнім святом для студентів і всіх киян.

Від О. Митури й до Г. Сковороди формується академічна і власна київська поетична школа. Відомими поетами, які вийшли з Києво-Могилянської академії були: ректор Касіян Сакович, Чернігівський архієпископ Лазар Баранович, митрополит Тобольський Іоан Максимович, професори Феофан Прокопович, Стефан Яворський, Георгій Кониський, добре відомий Григорій Сковорода та інші. На “російський ґрунт” прищепили в XVII ст. “руський вірш” могилянці Єпифаній Славинецький й Симеон Полоцький, Стефан Яворський (він вважається засновником російської силабічної поезії).

Любов'ю до поетичного слова, яка прищеплювалась студентам Київської академії, ми завдячуємо тому, що маємо сьогодні безцінне “Слово о полку Ігоревім”. В рукописі, зробленому із списку XVI ст., “Слово” зберігалось в бібліотеці вихованця академії Івана (Іоїла) Биковського. Як і багато інших могилянців він був викликаний до Росії, працював у Шляхетському Кадетському корпусі, згодом став архімандритом Спасо-Ярославського монастиря і ректором Ярославської семінарії. І всюди з Биковським була його бібліотека, якою він люб'язно дозволяв користуватися всім книголюбам. Так, “Слово” опинилося в руках доброго знайомого архімандрита обер-прокурора Синоду О. Мусіна-Пушкіна. Подальша доля його відома.

В Києво-Могилянській академії зародився і став професійним театр. В народі ж особливо великою популярністю користувалися вертеп, інтермедія. Студенти самі готували інтермедії, драми, розучували канти й пісні, виготовляли все необхідне для вертепу. На ярмарках, в селах - біля церков, на майданах, на цвинтарях - студенти рухали свої діїства. Слухачі й глядачі з радістю й захопленням сприймали нехитру студентську музу, щедро винагороджуючи “тружеників науки”.

Києво-Могилянська академія була центром філософської думки в Україні. Особливе місце серед філософів в Києво-Могилянській академії належало професорам І. Гізелю, Й. Конановичу-Горбацькому, С. Яворському, Ф. Прокоповичу. До речі, Феофан Прокопович започаткував в Академії (і в усій тодішній Російській імперії), вищу математику.

У другій половині XVIII ст. були відкриті навіть спеціальні класи чистої математики, де викладалась алгебра і геометрія, та змішаної математики, де викладалась механіка, гідростатика, гідравліка, оптика, тригонометрія, астрономія, гідрографія, і математична хронологія, цивільна й військова архітектура. Відомим викладачем математики був також професор Іреней Фальковський.

Що стосується архітектури, то хоча спеціального архітектурного класу не було, студенти отримували добрі знання з цього фаху. Прикладом може бути діяльність визначного випускника Академії Івана Григоровича-Барського, киянина, архітектора і будівничого, якому в Києві належить більше 30 споруд. Серед них ротонда “Самсон”, церкви Миколи Набережного, Покровська, Надбрамна в Кирилівському монастирі тощо.

В Академії започатковуються природничі науки - астрономія, біологія, мінералогія, зоологія та інші, які поступово відділяються від філософії.

Офіційно медичний курс був відкритий лише в 1802 р., але природничі знання, які давала Академія, вивчення творів Авіценни, Везалія, Бекона, Гіппократа, а також чудове знання латині часто були вирішальними у виборі шляху випускниками Академії. Вони йшли навчатися до медичних закладів Європи, а з другої половини XVII ст. й до госпітальних шкіл Росії.

В Києво-Могилянській академії освіту здобували такі відомі медики: основоположник акушерства, ботаніки й фізіотерапії Нестор Максимович Амбодик, родом з с. Веприк на Полтавщині; Іван Полетика, професор Кельнської академії, головний лікар Петербурзького генерального госпіталю, родом з м. Ромни; Данило Самойлович, який довів можливість протичумного щеплення, почесний член 12 зарубіжних академій; основоположник російської анатомічної школи - Павло Згурський; Парпура, брати Шумлянські, Барсук-Мойсеев, Гамалія, Велланський та багато інших медиків-практиків, авторів підручників, медичних словників, укладачів вітчизняної медичної термінології тощо. Випускником Академії був Петро Чайка, що працював згодом штаб-лікарем у В'ятці (Росія) - дід знаменитого композитора П. І. Чайковського.

В Академії формувалась історична наука. Досить згадати, що літописці Роман Ракушка Романовський (Самовидець), Самійло Величко, Григорій Грабянка навчались в Академії. Їх “козацькі літописи” є прообразом сучасних історичних праць. Писали вони свідомо для прийдешніх поколінь, бо як зазначав автор “Хроніки” (1672) Феодосій Сафонович, теж могилянець, “кожному потрібна річ про свою вітчизну знати й іншим питаючим сказати, бо свого роду не знаючих людей за глупих почитають”. Києво-Могилянська академія дала й таких відомих істориків як Петро Симоновський, автор “Краткого описания о козацком малороссийском народе”, Василь Рубан, що видав “Краткую летопись Малой России” з додатком “Землеописание Малой России” (1777), Микола Бантиш-Каменський – вчений, історіограф, управитель Московського державного архіву, дійсний член Товариства історії і старожитностей, Максим Берлінський - археолог та історіограф Києва, та багато інших.

В Академії студентів навчали різним прийомам малювання, графіки й живопису. Саме тут складається одна з найбільших художніх та граверних шкіл в Україні. Визначними граверами України, які навчались в Академії, були Іван Митура, Іван Мирський, Леонтій Тарасевич, Григорій Левицький, широко відомі малюнки братів Івана та Василя Григоровичів-Барських. Як відомо, Василь Григорович-Барський після закінчення класу риторики 23

роки мандрував. Був у Єгипті, Лівані, Палестині, Греції, на Кіпрі, Криті, Афоні, в Константинополі. Упродовж всього мандрівного життя він вів “Записки”, які щедро ілюстрував. Повернувшись у 1747 р., був запрошений викладачем грецької мови до Академії, але невдовзі помер і був захоронений на території Києво-Могилянської академії.

Серед вихованців Академії були й визначні іконописці монументального й портретного живопису. Художня школа Києва впливала на весь православний світ від Москви до Балканських країн (за визначенням мистецтвознавця Павла Біленького).

Неабиякого розвитку в Академії досягло музичне мистецтво. З середини XVII ст. в Академії існує хорова школа. Хори, академічний та Братського монастиря, нараховували часом до 300 і більше чоловік. Обидва залишалися незмінними, кращими серед усіх київських хорів, змагання яких відбувалося щороку на Контрактовій площі Подолу. Музика органічно впліталась в академічне життя. Студентський хор і оркестр обов'язково запрошувались на травневі рекреації й літні гуляння, які відбувались на Борщагівці, Шулявці, Глибочиці, біля Кирилівського монастиря, а зимою в трапезній Братського монастиря і великій диспутній залі. Всі урочистості - зустріч гостей, релігійні свята, іменини ректора і професорів, день поминання Петра Могили, ім'я якого носила Академія, диспути – все супроводжувалось музикою і хоровим співом. Численні пісні і канти, створені в Академії, йшли в світ, їх розносили студенти, які відправлялися на вакації або просто просити у добрих людей милостині. Академія дала багатьох професійних композиторів. Найбільш талановитими серед них були Максим Березовський (1745-1777) й Артемій Ведель (1767-1808), музика яких до теперішнього часу хвилює серця.

Унікальною була книгозбірня Київської академії, яка формувалась протягом двох віків. Закладена вона була, очевидно, ще в Братській школі. П. Могила передав Колегії всю свою бібліотеку - 2131 книгу вітчизняних і зарубіжних видань. Так склалась традиція дарувати Академії книги. Бібліотека поповнювалась також за рахунок закупок, надходжень від українських друкарень. Тут були книги видавництва Росії, України, Білорусії, Амстердама, Гамбурга, Галле, Берліна, Братіслави, Данціга, Варшави, Лондона, Парижа. Рима, Болоньї й інших міст. Крім друкованих книг, в бібліотеці зберігались численні рукописи - хроніки, літописи, спогади, щоденники, а також лекції професорів, конспекти студентів, документи минулих віків і поточна документація, значне місце займали передплатні видання.

Києво-Могилянська академія була всестановим закладом. За статутом Академії в ній мали право навчатися всі бажаючі. Навчались діти української аристократії, козацької старшини, козаків, міщан, священиків і селян. Із започаткуванням Академії, уже не в закордонні університети, а до Києва направляють своїх дітей відомі українські сім'ї - Гамалії, Галагани, Берли, Безбородьки, Полуботки, Горленки, Лизогуби, Ломіковські, Максимовичі, Мировичі, Марковичі, Скоропадські, Ханенки, Полетики, Танські та інші.

Вихованцями Києво-Могилянської академії були майбутні гетьмани Юрій Хмельницький, Іван Виговський, Петро Дорошенко, Павло Тетеря, Іван Брюховецький, Михайло Ханенко, Іван Самойлович, Іван Мазепа, Пилип Орлик, Данило Апостол, Іван Скоропадський, наказний гетьман Павло Полуботок. В Академії формувалась генерація козацьких старшин, кадри провідної української верстви, в їх числі - писарі, обозні, судді, осавули, полковники, сотники, військові канцеляристи, бунчукові товариші, а також - правники, дипломати, перекладачі тощо. Це були освічені державці, світські діячі, значення й роль яких піднялись особливо за часів гетьманування Івана Мазепи.

Києво-Могилянська академія дала немало освічених ієрархів - єпископів, митрополитів, архімандритів, духовних письменників. Серед них були й такі, що своїм праведним життям, духовністю, високим християнським благочестям, щиросердечністю, просвітницькими справами заслуговували на визнання їх по смерті Святими Православної церкви. Це Дмитро (Туптало), митрополит Ростовський (1651-1709), Іван (Максимович), митрополит Тобольський (1651-1715); Інокентій (Кульчицький), єпископ Іркутський (1680/1682-1731), Іоасаф (Горленко), єпископ Білгородський (1705-1754); Феодосій (Углицький), архієпископ Чернігівський (30-ті рр. XVII ст.-1696); Паїсій (Величковський), архімандрит Ніамського монастиря (1722-1794); Петро (Могила) митрополит Київський (1596-1647).

Києво-Могилянська академія була першим вищим навчальним закладом і довгий час єдиним для всієї Східної православної Європи. Уже в 40-х рр. XVII ст. в Академії навчається молодь із різних міст Росії, навіть з таких, як Чебоксари, Царицин, Тобольськ, Арзамас й інших. Серед росіян, що закінчили Академію в XVII ст., були: Порфирій Зеркальников, який виконував дипломатичні доручення царя під час Визвольної війни, потім співпрацював з Є. Славинецьким у Москві; Каріон Істомін, автор першого ілюстрованого російського "Букваря" й "Малої граматики"; Конон Зотов, відомий військовий діяч, автор першої російської книги з техніки корабельного управління; Б. Шереметьєв, сподвижник Петра I, фельдмаршал та інші. Їх відношення до Києво-Могилянської академії висловив П. Зеркальников, який, від'їжджаючи до Москви, подарував свій будинок Академії "в ознаменовании любви своей, за восприятие премудрости на том месте святом Киевомогилянском".

У першій половині XVIII ст. в Академії навчались такі відомі згодом діячі російської науки й культури, як К. Щепін (1728-1770), перший російський доктор медицини, до речі, помер у Києві, куди прибув добровільно допомагати киянам у боротьбі з чумою; Андрій Денисов (1664-1730), основоположник російського документального джерелознавства й палеографії; Михайло Ломоносов (1711-1765), який прийшов до Києва у 1734 р., будучи студентом Слов'яно-греко-латинської академії. І хоча його перебування в Києві було недовгим, але, безсумнівно, послужило розвитку його таланту майбутнього вченого.

Немало українців, вихованців Київської академії, стали відомими державними діячами Росії. Це А. Завадовський (1739-1812) із села Красновичі на Чернігівщині, згодом граф, голова комісії по складанню законів Російської імперії, міністр освіти; О. Безбородько (1747-1799), з сім'ї генерального писаря села Стольне на Чернігівщині, згодом князь, “директор пошт”, канцлер, таємний радник Катерини II; Д. Трошинський (1754-1802) з козацької сім'ї на Полтавщині, згодом міністр юстиції й земельних наділів; А. Італинський (1743-1827) із сім'ї священника Лубенського полку, згодом доктор медицини, почесний член Римської академії, російський посланник у Римі й інші.

В Київській академії постійно навчались білоруси. Серед них відомий майбутній вчений Симеон Полоцький (1620 - 1680). Києво-Братську школу у 30-х рр. очолював Хома Євлевич з Могилева.

Могиянці були засновниками ряду шкіл в Росії й Білорусі. Це Є. Славинський - вчений, педагог, письменник, філософ і богослов. Він і відкрив в Чудовому монастирі першу в Москві греко-латинську школу; С. Полоцький - просвітитель, вчений, поет. Відкрита ним у Спаському монастирі школа стала попередницею Слов'яно-греко-латинської академії.

Особливо великого розвитку набула діяльність києвомогилянців у Росії в перші десятиліття ХУІІІ ст. Ними були засновані школи і семінарії майже в усіх містах Росії - Москві, Петербурзі, Смоленську, Ростові Великій, Тобольську, Іркутську, Холмогорах, Твері, Білгороді, Суздалі, Вятці, Вологді, Коломії, Рязані, Пскові, Устюзі, Астрахані, Костромі, Володимирі на Клязмі та інших містах. Вчителями у цих школах переважно були випускники Академії.

У Могилеві була відкрита архієпископом, просвітиком і вченим, вихованцем й ректором Академії Георгієм Кониським семінарія, що стала центром освіти й науки в Білорусії.

Великою подією для російської культури було відкриття Слов'яно-греко-латинської академії (1701) - першого вищого навчального закладу Росії. Відкрив її вихованець, професор і ректор Київської академії, митрополит Рязанський і Муромський Стефан Яворський (1658-1722). Він був і її першим протектором. З 1702 по 1762 рр. в Московській академії на викладацькій роботі було 95 професорів з Києва. За цей час на посаді ректора (21 чол.) і префекта (25 чол.) було відповідно 18 і 23 києво-могилянця. Працювали у Росії такі визначні вчені, вихованці Академії, як Т. Прокопович, С. Яворський. С. Кулябка, Г. Бужинський, Т. Кролик. Так звана “вчена дружина” Т. Прокоповича заініціювала Академію наук Петербурга, сприяла проведенню державних реформ, гуртувала навколо себе культурних діячів Росії, серед яких були В. Татіщев, Я. Брюс, А. Кантемір, А. Волинський та інші.

Діяльність українських вчених у Росії дала підставу В. Г. Белінському зробити про Києво-Могилянську академію висновок: “Взагалі історія цього закладу тісно пов'язана з історією нашого російського просвітництва протягом майже півтора віку”. “Мала завжди в достатку вчених людей

Академія Київська... І від неї, аки від преславних оних Афін, вся Росія джерело премудрості черпала” – так констатував роль нашої прославленої школи в російському освітньому русі ректор Московської академії, архієпископ Смоленський Гедеон Вишневський (1678-1761).

Культурні зв'язки Києво-Могилянської академії сягали далеко за межі нашої країни. Іван Франко оцінював Києво-Могилянську академію як “інституцію значною мірою інтернаціональною, вплив якої простягся далеко за межі України”. В Академію по науку приходили, окрім росіян і білорусів, волохи, молдавани, серби, боснійці, чорногорці, болгар, греки і навіть італійці, один з яких Костянтин Секура, що прибув до академії з Венеції у 1743 р. писав: “Зачувши, що щасливо різними вченнями процвітає Академія, залишив вчення римське...й пустився на глас Академії”.

Культурні діячі Сербії, Болгарії постійно зверталися з проханням надіслати вчителів із славетної Академії Київської. Група студентів Академії, філософів та богословів була направлена до Сербії 1733 р. Очолив її Мануйло Козачинський (1699-1755). Згодом – відомий письменник, філософ, культурний діяч. Ними була реорганізована школа в м. Карловець, відкриті школи в інших містах Сербії. Ряд відомих письменників, істориків, просвітителів, художників, педагогів Сербії отримали освіту в Київській академії.

Вчені України не стояли осторонь світової науки і культури. Цьому сприяло навчання академічної молоді в університетах Польщі, Італії, Чехії, Нідерландів, Австрії, Англії, Франції, Швеції.

Повертаючись, молоді вчені працювали переважно в Академії, а також в деяких інших навчальних закладах та установах України і Росії.

Такі вчені, як С. Тодорський, Г. Бужинський, В. Лашевський, І. Прокопович, Т. Кролик та інші, підтримували зв'язки з вченими зарубіжних країн, зокрема, університетів Галле і Кенігсберга, Берліна і Бранденбурга, Константинополя. Міжнародні зв'язки українських вчених сприяли збагаченню вітчизняної духовної культури й культури інших народів, в першу чергу слов'янських, та встановленню і зміцненню дружніх відносин між ними.

Поширення Академією освіти, ідей гуманізму і просвітництва сприяло загальному суспільному прогресові, вихованню в народі почуття людяності, національної гідності, духовності й поваги до інших народів, їх культури, історії.

З другої половини ХУІІІ ст. Києво-Могилянська академія, після заснування університетів у Харкові й Москві, природно, почала втрачати пріоритетне становище єдиної вищої школи, хоча продовжувала гідно підтримувати свої досягнення й традиції. Прихильники Академії роблять непоодинокі спроби перетворити її на університет, тобто відкрити додаткові факультети, зокрема, правничий, медичний, математичний тощо. Але, незважаючи на всі прохання й докази необхідності цього акту, добитися згоди й матеріальної підтримки від Катерини ІІ та вінценосних наступників не вдалося. Проводячи ворожу політику щодо України, спрямовану на знищення

й бодай будь-яких ознак автономії й історичної пам'яті, позбавляючи її таких демократичних національних надбань, як гетьманство, Запорізька Січ, козацький адміністративний устрій, російський царизм знищив і Києво-Могилянську академію – осередок української освіти, культури й ментальності. За розпорядженням уряду, указом Синоду від 14.08.1817 р. Академію було закрито.

За матеріалами книжки *З.І. Хижняк. “Києво-Могилянська Академія”, історичний нарис...*

3. Острозька академія - освітній та філософський центр:

Національний університет «Острозька академія» — наступник першого вищого навчального закладу східнослов'янських народів — Острозької слов'яно-греко-латинської академії. Заснував академію у 1576 році князь Василь-Костянтин Острозький. Велику суму коштів на розбудову академії надала його племінниця — княжна Гальшка Острозька. В основу діяльності Острозької академії було покладено традиційне для середньовічної Європи, однак цілком незвичне для українського шкільництва, вивчення семи вільних наук (граматики, риторики, діалектики, арифметики, геометрії, музики, астрономії), а також вищих наук: філософії, богослів'я, медицини. Спудеї Острозької академії опановували п'ять мов: слов'янську, польську, давньоєврейську, грецьку, латинську. Унікальність та оригінальність цього вищого закладу освіти виявилися й у тому, що тут уперше поєдналися два типи культур: візантійська і західноєвропейська. З Острозькою академією пов'язується ренесанс українського народу.

В острозькому культурному осередку разом з академією постало найпотужніше тогочасне українське видавництво — кирилична друкарня Івана Федорова (Федоровича). Тут побачили світ греко-слов'янський «Буквар» — перший український підручник (1578); Новий Завіт (1580); «Книжка събраніє вещей нужнейших...» Тимофія Михайловича — перший в історії кириличної поліграфії покажчик стародрукованих текстів; "Хронологія"(1581) Андрія Римші — перший в Україні друкований поетичний твір; шедевр давньоукраїнської поліграфії, перша повна слов'яномовна "Острозька Біблія"(1581); визначні полемічні праці «Ключ царства небесного», "Календар римський новий"(1587) Герасима Смотрицького, «Апокрисис» Христофора Філарета тощо. Учень Острозької академії Мелетій Смотрицький написав першу фундаментальну слов'янську «Граматику» (1619), яку М.Ломоносов назвав «вратами ученості».

Викладацькою діяльністю в академії займалися: літератор Дем'ян Наливайко (брат Северина, ватажка козацько-селянського повстання 1593-1596 рр.); грецький вчений та релігійний діяч, випускник Падуанської академії Кирило Лукарис (певний час ректор академії, згодом Олександрійський, а пізніше — Константинопольський патріарх); астроном, математик, доктор медицини, випускник Краківського і Падуанського університетів Ян Лятош; грецький вчений і релігійний діяч Емануїл Мосхопуло; випускник Падуанської академії Никифор Парасхос-Кантакузен та інші. Першим ректором академії був Герасим Смотрицький — видатний освітній та культурний діяч, педагог, письменник-полеміст, поет.

Серед випускників академії — гетьман війська Запорізького Петро Конашевич-Сагайдачний, перший ректор київської братської школи Іов Борецький, лаврський архімандрит Єлисей Плетенецький, письменник Мелетій Смотрицький, автор знаменитої «Палінодії» Захарія Копистенський, відомий церковний і культурний діяч Ісакія Борискович та ін.

Острозька академія припинила своє існування у 1636 році. Однак результати її діяльності не зникли безслідно. Сформований тут тип вищого навчального закладу був перенесений до Києва, звідки поширився до Молдавії та Москви.

Хроніка відродження Острозької академії в незалежній Україні починається у 1994 році з Указу Президента України. Завдяки наступним указам Президента України розбудова Острозької академії набрала нових обертів.

У жовтні 2000 року Острозька академія отримала статус національного університету, а 23 серпня 2003 року був оприлюднений Указ Президента України, згідно з яким Національний університет «Острозька академія» переходив під патронат Президента України.

Згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 29 липня 2009 року № 798, НаУОА надано статус самоврядного (автономного) дослідницького національного вищого навчального закладу.